

واکاوی تجربه دختران جوان از مزاحمت های مردان در اماکن عمومی

رها پوراسمعیلی^۱
منصور فتحی^۲

doi: 10.22034/SSYS.2022.490

تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۱۱/۱۸

تاریخ پذیرش مقاله: ۱۴۰۰/۱/۱۷

یکی از اشکال رایج خشونت علیه زنان در اماکن عمومی، مزاحمت های خیابانی به ویژه از نوع جنسی است. این نوع از مزاحمت ها به صورت شایعی در اغلب محیط های خارج از خانه از جمله خیابان، پارک، سینما و غیره اعمال می شوند و پیامدهای جبران ناپذیری اعم از آسیب های جسمی و روحی بر روی زنان بر جای می گذارند. هدف از پژوهش حاضر، واکاوی ابعاد پنهان این نوع از مزاحمت های جنسی در اماکن عمومی از دید زنانی است که با این مسئله مواجهه شده اند. مشارکت کنندگان این پژوهش را ۱۸ نفر از دانشجویان دانشگاه های تهران در محدوده سنی ۲۳ تا ۳۷ سال تشکیل می دهند که از طریق نمونه گیری هدفمند انتخاب شده اند. نظریه فمینیستی، نظریه کلیشه ها و نظریه سبک زندگی روزمره نیز برای افزایش حساسیت نظری به کار گرفته شدند. این پژوهش با رویکرد کیفی انجام و در آن از روش مصاحبه عمیق فردی و بحث گروهی متمرکز استفاده شده است. یافته های این پژوهش در ۴ طبقه اصلی شامل «الگوهای مزاحمت»، «تاثیر مولفه های بیرونی»، «نحوه مواجهه» و «احساس ناامنی» طبقه بندی شدند. براساس یافته های تحقیق از جمله مکان هایی که احتمال وقوع مزاحمت های خیابانی زیاد است می توان به فضاهای خلوت شهری در کنار اماکن شلوغ اشاره کرد که به یک میزان برای زنان خطرآفرین هستند و در زنان ایجاد دلهره، ترس، اضطراب و غیره می کنند. همچنین مالش گری، خودارضایی در ملاء عام و عورت نمایی از جمله اشکال جدید مزاحمت هستند که بیشتر توسط مردان میان سال و پیرمردان اتفاق می افتند.

واژگان کلیدی: اماکن عمومی، مزاحمت خیابانی، مزاحمت جنسی و خشونت علیه زنان

E-mail: Pooresmaeili.89@gmail.com

۱. کارشناس ارشد مطالعات زنان، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)
۲. دانشیار مددکاری اجتماعی، دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران

مقدمه

ایجاد مزاحمت برای زنان و دختران خود شکل آشکاری از خشونت است؛ خشونت‌سی که قدمتی به درازای تاریخ بشر دارد و در تمام ملل و دوران‌ها وجود داشته است و تنها مربوط به دوران مدرن و صنعتی شدن جوامع نمی‌شود. امروزه در شهرهای توسعه یافته و پیشرفته با اشکال و ابعاد جدیدی از مزاحمت برای زنان مواجه ایم؛ از جمله: مزاحمت در فضای مجازی، مزاحمت های کلامی و فیزیکی در اماکن عمومی مانند متلک پرانی های جنسی، نگاه خیره شهوانی، لمس لحظه ای بدن و غیره.

مزاحمت های اعمال شده علیه زنان چه در اماکن عمومی و چه درون خانواده بیشتر برای کنترل زنان و نشان دادن قدرت است و عوامل آن درصدد تحکیم جایگاه برتر خود نسبت به زنان در جامعه و خانواده اند. این مزاحمت ها دارای عواقب منفی بسیاری از جمله آسیب های جسمی، روحی و روانی بر روی زنان هستند که جنبه روحی و روانی آن بسیار پایدارتر و تاثیرگذارتر است.

به علاوه، وجود این نوع از مزاحمت ها که خود مصداق بارز خشونت به حساب می آیند سبب ایجاد ترس و دلهره در زنان شده و مانع از حضور موثر آن ها در جامعه می شود و در نتیجه عدم پیشرفت و شکوفایی زنان و بازدارنده ای قوی در راه رسیدن به اهداف شان به شمار می آید. اگرچه این گونه مزاحمت های جنسی از دید قانون جرم تلقی گردیده و برای آن ها مجازات در نظر گرفته شده است، اما آن چنان شیوع داشته و به صورت لایه های پنهان خشونت در سطح جامعه رسوخ کرده اند که با حضور روزمره زنان در جامعه عجین شده و پرهیز از آن ها اجتناب ناپذیر می باشد (هاشمیان فر و همکاران، ۱۳۹۳: ۱۱۲).

با صنعتی شدن جوامع زنان از آزادی عمل بیشتری برخوردار شدند، اما بسیاری از مسائل و مشکلات مربوط به فرهنگ و حضور آنان در جامعه حل نشده باقی مانده است. از جمله می توان به مزاحمت های خیابانی اشاره کرد که تنها به جوامع در حال توسعه یا جهان سوم محدود نمی شود، بلکه تمام زنان در سرتاسر جهان با آن مواجه هستند و فقط شکل و شدت وقوع آن در کشورهای مختلف متفاوت است و از این حیث مسئله ای جهان شمول تلقی می شود. در پژوهشی که پیرامون سلامت زنان در سطح ملی در کشور فنلاند انجام شده بود، ۱۹/۶ درصد از زنان مزاحمت های خیابانی را به شکل های مختلف در طول سال تجربه کرده بودند. همچنین براساس پیمایش ملی خشونت علیه زنان، ۸/۳ درصد زنان فرانسوی و ۱۵ درصد زنان پارسی خشونت در محل کار و دیگر اماکن عمومی را در یک سال گذشته گزارش نمودند. در تحقیق دیگری در مورد زنان ۱۴ تا ۵۹ سال در ایتالیا، ۲۴/۴ درصد آنان اشکال مختلف خشونت را طی سال گذشته تجربه کرده بودند. پژوهش دیگری در ژاپن حاکی از آن است که نزدیک به دو سوم زنان ۲۰ تا ۳۰ ساله هنگام استفاده از متروها و قطارهای توکیو مورد لمس بدنی قرار گرفته اند و دچار ترس، تحقیر و آسیب های روحی به علت لمس شدن توسط مردان شده اند. به علاوه در بنگلادش نیز دختران ۱۰ تا ۱۸ ساله با آماری بیش از ۹۰ درصد گزارش داده اند که مورد آزار و اذیت مردان قرار گرفته اند. ایران نیز از این قاعده مستثنی نبوده و در گزارش های مختلف از جمله صادقی فسایی (۱۳۸۵)، حیدری چروده (۱۳۸۹)، ایمان و همکاران (۱۳۹۰) و لهسایی زاده و یوسفی نژاد (۲۰۱۲) وجود این نوع از مزاحمت را اذعان کرده اند (ریاحی و لطفی خاچکی، ۱۳۹۵: ۷۰-۷۱).

بدین ترتیب زنان از این حیث، تجربیاتی کاملاً متفاوت از مردان را از سر می گذرانند؛ تجربیاتی که به زن بودن و زنانگی مربوط است و با دنیای مردانی که خود سبب ساز این تفاوت های خشن، نابرابر و تبعیض آمیز هستند، ناهمگونی های بسیار دارد. از جمله این تجربیات می توان به نگاه های خیره و آزار دهنده مردان، فرودستی زنان نسبت به مردان، ترس و دلهره از بودن در کنار مردان، یکسویگی فضاهای شهری، سرکوب گری زنان و ناتوانی در ابراز خود، ترس از تعدی و تجاوز و غیره اشاره کرد. تجربیاتی که تقریباً در میان همه زنان دارای شکلی مشابه و ابعادی نزدیک به هم است و همین مسئله ناامنی در فضاهای شهری را امری غیرشخصی و مشترک کرده است (ذکایی، ۱۳۹۳: ۱۴۲ و ۱۶۲ و محمدی و همکاران، ۱۳۹۵: ۹).

تحقیقات انجام شده در داخل کشور نشان می دهد که امنیت کلان شهرها بیش از امنیت شهرهای کوچک و کم جمعیت در خطر است و زنان در شهرهای بزرگ با عدم امنیت بیشتری رو به رو هستند. گسترش نفوس انسانی، هجوم افراد از روستا به شهر، عدم شناخت و ناآشنا بودن افراد با یکدیگر، عدم کنترل پذیری بالای افراد توسط ارگان های مربوطه، تغییر سبک و شیوه زندگی، پیچیده شدن روابط انسانی و غیره همگی از جمله مولفه های تاثیر گذار در کاهش و از بین بردن امنیت فضاهای شهری هستند که خود سبب آسیب پذیری زنان در مقابل افراد مهاجم می شود. زمانی که زنان از محیطی سالم و امن جهت استفاده برخوردار نباشند، نه تنها دچار آسیب می شوند، بلکه تنش و مشکلات ناشی از آن به خانواده و جامعه نیز منتقل شده و دامن گیر بقیه هم خواهد شد (گلی، ۱۳۹۰: ۱۴۴-۱۴۵). به رغم بروز مزاحمت های خیابانی علیه زنان در شهرها به ویژه کلان شهرها، قربانیان به دلایل متعددی از امکان شکایت و احقاق حق برخوردار نیستند و اغلب با سکوت خود با مشکلات روحی و روانی فراوان دست و پنجه نرم می کنند. از سوی دیگر، به دلیل تابو بودن این موضوع توجه جدی از سوی پژوهشگران به این مسئله پنهان اجتماعی معطوف نشده است. پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سوال است:

دختران جوان دارای سابقه مزاحمت توسط مردان در اماکن عمومی چه تجربه ای در این زمینه دارند و با چه پیامدهایی مواجه هستند؟

به این منظور پژوهش حاضر به دنبال واکاوی تجربه این زنان از مزاحمت های خیابانی جهت ارائه راهکارهای کاربردی برای کاهش این آسیب اجتماعی پنهان است.

اس. روزنبوم و همکاران^۱ در سال ۲۰۲۰ طی پژوهشی با عنوان «تاثیر مزاحمت های خیابانی بر تجارب زنان جوان استفاده کننده از خدمات عمومی» مزاحمت های خیابانی را توصیف تعاملات ناخواسته در اماکن عمومی بین غریبه ها یا مشتری ها تعریف کردند که اغلب به واسطه جنسیت فرد، گرایش های جنسی یا رفتار جنسی فرد برانگیخته می شود. امروزه، فروشندگان از وقوع مزاحمت های خیابانی در ابعاد کوچک و حوزه خدمات به مشتری از جمله در سالن های تاتر، فروشگاه های عمومی، مناطق تفریحی و پاساژهای خرید چشم پوشی می کنند. در این تحقیق از ۱۳۱ زن که مورد آزار قرار گرفته بودند، حدود ۶۴ درصد از حضور در خیابان پس از تاریکی، ۴۳ درصد از پوشیدن شکل خاصی از لباس و ۲۸ درصد از بیرون رفتن به تنهایی اجتناب می کردند. همچنین، ۲۸ درصد در مینی اتوبوس ها، ۲۷ درصد در اتوبوس ها، ۲۲ درصد در پارک ها و ۱۷ درصد

در رستوران ها مورد آزار قرار گرفته بودند. این مقاله شامل نتایج تجربی، مدیریتی و جامعه شناختی هم بود و سیاست های عمومی رسمی را جهت به رسمیت شناختن مزاحمت های خیابانی به عنوان یک بزه مجرمانه تشویق می کرد.

دلکرکو و کریستنسن^۱ در سال ۲۰۱۹ تحقیقی با عنوان «تاثیرات مزاحمت های خیابانی بر استرس، افسردگی و کیفیت خواب زنان دانشجو» انجام دادند. هدف از انجام این تحقیق، در نظر گرفتن مزاحمت های خیابانی به عنوان موضوع سلامت عمومی مشابه مزاحمت های جنسی و پیامدهای منفی حاصل از آن بود. جامعه آماری این تحقیق شامل ۲۵۲ دانشجوی دختر دوره لیسانس دانشگاه آمریکای شمال شرقی بود. براساس یافته های حاصل از این پژوهش، زنان قربانی آزارهای خیابانی به صورت معناداری در معرض استرس و افسردگی قرار داشتند و این مسئله از تاثیر منفی بر روی کیفیت خواب این زنان برخوردار بود. همچنین تحلیل یافته های این تحقیق نشان داد که هر دو عامل استرس و افسردگی با مزاحمت های خیابانی و کیفیت خواب در ارتباط هستند. لوسیا ترزا سانچز-دیاز^۲ در سال ۲۰۱۸ طی پژوهشی با عنوان «مفهوم آزار خیابانی و رابطه آن با خود شیء انگاری زنان»، با استفاده از روش نمونه گیری غیراحتمالی پیرامون ۴۶ زن دومینیکی که در یک دانشگاه غیردولتی در سنتو دومینیکو شاغل بودند، اطلاعات گردآوری کردند. یافته ها نشان داد که پذیرش مزاحمت های جنسی ارتباط معناداری کمی با خود شیء انگاری زنان دارد و در مقابل، از ارتباط معنادار زیادی با اسطوره پذیرش خشونت خانگی برخوردار است. همچنین پذیرش پایین مزاحمت های خیابانی با سطوح بالایی از تحصیلات و وضعیت اجتماعی در ارتباط است. بعلاوه، میزان تلاش بیشتر در راستای عدم وقوع مزاحمت های خیابانی با سطوح پایینی از خود شیء پنداری زنان در ارتباط است.

جهانی دولت آباد در سال ۱۳۹۸ تحقیقی را با عنوان «واکاوی پدیده مزاحمت های خیابانی فیزیکی با رویکرد مردم نگاری» با روش تحلیل محتوای کیفی انجام دادند. جامعه آماری این تحقیق را ۴۵ نفر از قربانیان، عاملان و شاهدان مزاحمت های خیابانی فیزیکی تشکیل می دادند. براساس نتایج حاصل از این پژوهش عاملان مزاحمت های فیزیکی در ۲ تیپ "فرصت طلب ها" و "پوست کلفت ها" و قربانیان در ۵ تیپ "معترض پرخاشگر"، "معترض محترم"، "معترض محافظه کار"، "معترض منفعل" و "قربانی بی اعتنا" دسته بندی می شدند. عاملان مزاحمت های جنسی در طی این فرآیند به عرصه ای از کنش های متقابل وارد می شوند که در آن "کنش های جنسی" و "رفتارهای جنسی" آن ها در اماکن عمومی پاسخ هایی را از طیف "برخورد آشکار"، "برخورد ضمنی"، "فرار از موقعیت"، "انفعال" و "بی اعتنائی" شامل می شود. همچنین در این تحقیق تجارب مشترک زنان آن ها را از این نظر بهم پیوند می داد.

اکبری و میرمحمد تبار در سال ۱۳۹۶ پژوهشی را با عنوان «احساس ناامنی زنان در فضاهای شهری در شهر مشهد» با روش پیمایشی انجام دادند. جامعه آماری این پژوهش را زنان بالای ۱۵ سال تشکیل می دادند که در مناطق ۱۳ گانه شهر مشهد ساکن بودند. بنا بر یافته ها، ۴۲/۵ درصد در حد کم، ۲۴ درصد در حد

1. S. Rosenbaum, M. et al.

2. Sanchez-Diaz L.

متوسط و ۳۳/۵ درصد در حد زیاد احساس ناامنی و ترس داشتند. همچنین یافته های حاصل از این تحقیق نشان می دهد که مهم ترین متغیرهای تاثیرگذار در احساس ناامنی زنان در فضاهای عمومی به ترتیب مربوط به وقوع رفتارهای ناپهناجر در محله، وجود فضاهای شهری ناامن در محله، مورد خشونت واقع شدن در محله، پوشش نامناسب زن، موقعیت محل زندگی (حاشیه شهر)، وجود فضاهای جرم غیرشهری در محله و وضعیت روشنایی معابر و کوچه های محله بودند.

سقای و همکاران در سال ۱۳۹۶ پژوهشی را با عنوان «تحلیلی بر تاثیر فضاهای شهری بر امنیت اجتماعی زنان (مطالعه موردی: شاهین شهر)» با روش توصیفی- پیمایشی انجام دادند. جامعه آماری این تحقیق زنان شاهین شهر با جمعیت ۸۷۳۲۱ نفر بودند که با استفاده از فرمول کوکران، حجم نمونه ۳۸۴ نفری حاصل شد. براساس نتایج حاصل از این تحقیق شاخص کالبدی و رفتاری با داشتن ۹۷ درصد بیشترین میزان تاثیر را در احساس امنیت زنان داشتند.

بررسی مطالعات انجام شده نشان می دهد که مزاحمت های خیابانی به عنوان یک معضل اجتماعی موجب بروز پیامدهای بسیاری برای زنان مورد آزار قرار گرفته می شوند؛ از جمله: اضطراب، افسردگی، دلهره، ترس، بدبینی نسبت به جنس مخالف و غیره که همگی بر حضور کارآمد و موثر زنان در جامعه تاثیرات منفی بر جای می گذارند. اغلب پژوهش های داخلی با روش کمی و پیمایشی انجام شده، در حالی که فهم عمیق تجارب خشونت دیدگان نیازمند انجام پژوهش کیفی است. از این رو، مطالعه حاضر با بهره گیری از روش کیفی به دنبال واکاوی تجارب مشارکت کنندگان است.

چارچوب مفهومی پژوهش

از نظر فمینیست ها، مزاحمت های جنسی در عرصه عمومی یکی از مصادیق بارز خشونت علیه زنان محسوب می شود که از این طریق با ایجاد ترس و دلهره در وجود زنان آن ها را از حضوری ایمن در اماکن عمومی محروم می کند و باعث کم رنگ شدن میزان فعالیت های زنان در ساعات و مکان های مشخصی می شود. در واقع، آن ها را به حوزه خصوصی که در تعریف هنجارها و کلیشه های موجود برای حضور زنان در نظر گرفته اند، به عقب و در پستوی خانه می رانند. مزاحمت های خیابانی از نوع جنسی موجب سلب امنیت و آرامش زنان می شود و پیامدهای متعدد روحی- روانی، جسمانی و غیره را برای زنان به وجود می آورد. در کنار کم رنگ شدن احساس امنیت زنان در عرصه های عمومی، مشارکت اجتماعی زنان نیز کاهش پیدا خواهد کرد و در نوع نگاه زنان به جنس مخالف نیز تاثیر به سزایی می گذارد. زنی که دچار آزار جنسی در عرصه عمومی بشود، به تدریج دچار بی اعتمادی عمیق نسبت به جنس مخالف می گردد و این خود در میزان کیفیت روابط بین دو جنس تاثیرات منفی بسیاری به جای می گذارد. به علاوه موجب بهم ریختگی و آشفتگی در روابط اجتماعی و بین فردی افراد می شود، به ویژه اگر مزاحمت های جنسی در اماکن عمومی در سنین پایین برای دختران رخ دهد، در روند جامعه پذیری آنان تاثیرات منفی بسیاری را برجای می گذارد.

براساس نظریه کلیشه ها، مزاحمت عمومی در عرصه عمومی جامعه زمانی رخ می دهد که زنان پا را از

مرزهای تجویزی تعیین شده فراتر بگذارند و خارج از چارچوب کلیشه های توصیفی تعیین شده رفتار کنند؛ به عبارت دیگر، از قلمرو توصیفی خود یعنی حوزه خصوصی خارج و وارد عرصه عمومی که برای مردان قلمروی بلامنازع است شوند. در نتیجه مردان براساس کلیشه های تجویزی موجود در ذهن خود برای زنان ایجاد مزاحمت می کنند و از این طریق به زنان یادآور می شوند که به قلمرو خود یعنی حوزه خصوصی بازگردند که این خود بازتولید تفوق مردانه و انفعال زنانه است (صفاریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲۸).

از دیگر عوامل تاثیر گذار در وقوع مزاحمت های خیابانی می توان به دو مولفه شیوه و سبک زندگی زنان و نوع فعالیت های روزانه اشاره کرد. در این راستا، زمان وقوع مزاحمت به عنوان یک معضل اجتماعی از اهمیت بالایی برخوردار است. به عنوان مثال، در ساعاتی از شبانه روز که حضور مردان پررنگ تر است و یا حضور افراد در خیابان و محل های تردد شهری کمتر احساس می شود، اگر زنان رفت و آمد داشته باشند احتمال بیشتری جهت وقوع انواع مزاحمت ها وجود دارد. زنان در برخی از فضاهای شهری از جمله مکان های کم تردد و خلوت، فضاهایی که به صورت نیمه ساخته و یا متروک در شهر هستند، احساس عدم امنیت می کنند و متعاقب آن نوع فعالیت های خود را محدود می نمایند. اغلب افرادی که در مناطق پایین شهر زندگی می کنند، دارای سطح تحصیلات پایین، میزان درآمد کم، فقر فرهنگی، بیکاری و غیره هستند و این عوامل خود بر نگرش سنتی و ابزاری نسبت به زنان کمک می کند و باعث می شود که نوع مزاحمت ها در این مناطق از شهر با سایر مناطق شهر متفاوت باشد. زنان در مناطق پایین شهر از احساس امنیت کمتری نسبت به بالای شهر برخوردارند، چون در این مناطق ساختمان های مخروبه و بافت فرسوده بیشتری وجود دارد که این خود باعث احساس ترس در زنان می شود. بسیاری از زنان از ترس وقوع مجدد آزارهای خیابانی مجبور به تغییر سبک زندگی خود می شوند و دامنه فعالیت های خود را کاهش می دهند که این مسئله خود از حضور موثر و مفید زنان در جامعه می کاهد.

روش شناسی پژوهش

پژوهش حاضر کیفی و با تحلیل مضمون یا تماتیک انجام شده است. از جمله دلایل انتخاب روش کیفی، استخراج روایت از درون یافته ها و اطلاعات حاصل شده از مصاحبه با زنان دارای تجربه مزاحمت است. چرا که تنها زمانی می توان پدیده ای را فهم کرد که آن را در متن خود ببینیم و با کسانی که تجربه مستقیم و ملموسی از آن داشته اند، به گفتگو بنشینیم و به آن ها فرصت بدهیم که خود را ابراز کنند و دیدگاه ها، نظرات و راهکارهایشان را با ما به اشتراک بگذارند تا از این طریق به فهم این تجربیات آنچنان که زیست شده اند برسیم و تا جای ممکن به عمق شان دست پیدا کنیم. هدف از انجام این پژوهش، مطالعه کیفی تجربیات زنان منتخب درباره آزارهای جنسی رخ داده در اماکن عمومی است. برای گریز از سطح و رسیدن به عمق داده های جمع آوری شده، ضروری بود تا محقق با استفاده از روش مصاحبه نیمه ساختار یافته با پاسخگو ارتباط برقرار کند و صحت و کیفیت داده ها را بالا ببرد. به عبارت دیگر، به دلیل اهمیت موضوع یعنی صحبت درباره بدن زنان و به خصوص تاکید بر بعد جنسی آزارهای خیابانی و مشکلات ناشی از آن برای انجام مصاحبه از روش مصاحبه نیمه ساختار یافته و برای تحلیل اطلاعات از تحلیل تماتیک استفاده شده است. تعداد مشارکت

کنندگان ۱۸ نفر دانشجوی دختر ساکن خوابگاه در رده سنی ۲۳ تا ۳۷ بودند. همچنین مصاحبه شوندگان به دو دسته فردی و گروهی تقسیم شده اند که با ۱۱ نفر به صورت انفرادی مصاحبه شده و ۲ بحث گروهی متمرکز با ۷ نفر (یک گروه ۳ نفره و یک گروه ۴ نفره) به عمل آمده است. روش نمونه گیری هدفمند بود و گردآوری اطلاعات تا اشباع اطلاعات ادامه پیدا کرد. تحلیل یافته ها براساس روش تحلیل مضمون (تماتیک) انجام شد. با استفاده از تحلیل مضمون داده های خام موجود در متن که به نظر نامرتب بودند را به صورت داده های معنادار و تفصیلی در آوردیم و از این طریق توانستیم به شناخت، تحلیل و درک الگوهای موجود در متن نائل شویم. به علاوه در تحلیل مضمون به نکات ظریف داده های موجود در متن و بافت آن توجه شد و به شناخت ایده های صریح و ضمنی موجود اقدام گردید. برای رسیدن به معیار قابلیت اعتماد، از تکنیک های زیر استفاده شد: مقایسه های تحلیلی: در این روش به داده های خام رجوع و مقوله ها و مفاهیم به دست آمده با داده های خام مقایسه و ارزیابی گردید.

بازبینی توسط مشارکت کنندگان: مفاهیم و مقولات به دست آمده در اختیار برخی از دختران شرکت کننده قرار گرفت و آن ها تایید نمودند.

گفتنی است که پژوهشگر جهت رعایت اصول اخلاقی در ابتدای امر مشارکت کنندگان را از اهداف و اهمیت پژوهش مورد نظر آگاه کرد و از این طریق مشارکت کنندگان با آگاهی و رضایت کامل وارد جریان مصاحبه شدند. همچنین قبل از انجام مصاحبه جهت ضبط صدا رضایت شرکت کنندگان گرفته و در خصوص محرمانه ماندن اطلاعات به آن ها اطمینان لازم داده شد. بدین ترتیب به جای پرسیدن نام افراد برای آن ها شماره مجزا به عنوان شرکت کننده در این پژوهش در نظر گرفته شد تا در تمام طول مراحل پژوهش از همان شماره برای آن ها استفاده شود. به علاوه، حق انصراف از فرآیند پژوهش برای افراد در نظر گرفته شد؛ چنان که برخی از افراد پس از قرار گرفتن در جریان اهداف و اهمیت پژوهش، حاضر به شرکت در مصاحبه نشدند. همچنین مشارکت کنندگان در پژوهش در جریان زمان تقریبی انجام مصاحبه قرار گرفتند. به علاوه، در راستای پیشگیری از آسیب رسانی به شرکت کنندگان سعی شد که در جریان مصاحبه با افراد همدلی لازم به عمل آید تا از فشار روانی وارده به فرد کاسته شود و از پیشروی بیش از حد در موضوعات خصوصی و غیر مرتبط با پژوهش ممانعت گردد.

یافته های پژوهش

هدف اصلی پژوهش حاضر، توصیف و تحلیل تجربه دختران از مزاحمت های جنسی در اماکن عمومی است. در این پژوهش بعد از گردآوری اطلاعات از طریق مصاحبه، به دسته بندی مضامین اصلی، مضامین فرعی و کدها پرداخته شد و هر یک از این طبقات براساس زمینه های شکل گیری مزاحمت های جنسی و تجارب حاصل از مزاحمت های جنسی در طبقات ۴ گانه زیر دسته بندی شدند:

«الگوهای مزاحمت»، «تاثیر مولفه های بیرونی»، «نحوه مواجهه» و «احساس ناامنی». هرکدام از این مضامین اصلی دارای مضامین فرعی هستند و این مضامین فرعی نیز در ذیل خود کدهای مرتبطی را جای دادند. تمامی این درون مایه ها با یکدیگر در ارتباط بودند و الگویی از تجارب دختران از مزاحمت های خیابانی در

اماکن عمومی را نمایان می ساختند و به خواننده در فهم واقعیت زندگی آن ها کمک می کردند.

ویژگی های زمینه ای پاسخگویان

مشارکت کنندگان در پژوهش، ۱۸ نفر دختر دانشجو در رده سنی ۱۸ تا ۳۷ سال بودند که از نظر سطح سواد ۳ نفر دارای مدرک کارشناسی و ۱۵ نفر دارای مدرک کارشناسی ارشد بودند. از این تعداد ۶ نفر شاغل و ۱۲ نفر غیر شاغل بودند. همچنین از این تعداد ۱ نفر با خانواده، ۱۴ نفر ساکن خوابگاه و ۳ نفر دارای خانه مستقل بودند.

۱- مضمون اصلی: الگوهای مزاحمت

با تغییر جوامع از سنتی به مدرن، الگوی رفتاری افراد و در پی آن بروز رفتارهای خارج از چارچوب مورد قبول جامعه نیز دچار تحول گسترده شده است. به عنوان مثال، مولفه سن که قبلا به نوجوانان و جوانان محدود می شده است، امروزه همراه با تغییر جوامع و سرعت روز افزون رشد پیچیدگی های شهری کاملاً دچار تحول شده است. متلک هایی که اغلب توسط نوجوانان یا جوانان پسر و با هدف قرار دادن دختران یا زنان جوانی در محدوده سنی خودشان اعمال می شده حالا در بین مردان میان سال و پیرمردان هم گسترش پیدا کرده است و در پی آن دیگر تنها محدوده سنی دختران یا زنان جوان را هدف قرار نمی دهند، بلکه به سمت همه طبقات سنی در زنان از جمله زنان میان سال و زنان مسن تغییر جهت یافته است. پس براساس نظریه کلیشه ها، این زنان هستند که موجبات مزاحمت مردان را فراهم می آورند؛ به این معنا که زمانی که زنان از حوزه خصوصی خانه خارج می شوند و پا را از قلمروهای تعیین شده بیرون گذاشته و به حوزه عمومی جامعه وارد می گردند و خارج از چارچوب کلیشه های توصیف شده جامعه عمل می کنند، شرایط را جهت مزاحمت مردان مهیا می کنند. در ادامه، نقل قول هایی در این زمینه یاد شده است:

جدول ۱: مضمون اصلی الگوهای مزاحمت

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدها
الگوهای مزاحمت	شیوه های مزاحمت	بوق زدن اتومبیل ها
		توقف اتومبیل ها
		تعقیب با پای پیاده
		پیشنهاد دوستی
		مزاحمت در پل هوایی
	تلاش جهت ربودن	
	اشکال ایجاد مزاحمت	تلاش برای برقراری رابطه (پیشنهاد دوستی، بوق زدن و توقف اتومبیل)
		بیان الفاظ جنسی (مزاحمت لفظی، الفاظ رکبیک)
		تماس بدنی (لمس بدن و ملش گری)
		نمایش آلت جنسی (خودارضایی در ملاء عام و نمایشگری)

۱-۱- شیوه های مزاحمت

یکی از عواملی که امنیت زنان را به مخاطره می اندازد، ایجاد مزاحمت برای زنان در فضاهای عمومی جامعه است که در پی آن و با تحقیر شخصیت زنان و ایجاد احساس ناامنی، امنیت روانی زنان را نشانه می رود. در سال های اخیر نوع و جنس متلک ها هم تغییر کرده است و از متلک هایی که زمانی شکل طنز و همراه با شوخی داشته اند، به متلک هایی سخیف و دارای ابعاد پیچیده جنسی که نقاط خاصی از بدن زنان را نشانه می روند، تبدیل شده اند که زن و زنانگی آن دسته از زنانی را که مورد متلک پرانی قرار می گیرند مورد تمسخر و تحقیر قرار می دهند و وجود زنان را از احساسات زنانه و زن بودن خالی می کنند و این خود تغییر الگوی این نوع از مزاحمت ها را نشان می دهد.

«با دوستام بودیم. چهار تا بودیم می خواستیم مثلا بریم به مرکز خرید. بعد خلاصه ما که سوار شدیم پسره ما رو می بره دم در به خونه. می دونستیم داره مسیرو منحرف میره. بعد یه دفعه پرسیدیم. اون هیچی نگفت. بعد رسید به در. فقط می دونیم به تلفن زنگ زد که نمی دونم گفت درو باز کن چون ترکی حرف میزد درو باز کنو اینا... یکی از دوستام به چاقویی تو کیفش داشت در آورد. گفت من یا الان خودمو می کشم یا اینو می کشم، بعد دیگه این که دید ما اینقد فهمیدیمو اینجوری می کنیم. یادم دقیقا نمیاد دوستم یه چیزی گفت اونم منصرف شد. من میگم خدا ما رو کمک کرد.» (شرکت کننده شماره ۷)

۱-۲- اشکال ایجاد مزاحمت

همه زنان تجربه مزاحمت یکسانی را از سر نمی گذرانند، اما الگوی مزاحمت ها در حالت معمولی شامل مواردی می شود که تجربه زنان را از این نظر به هم نزدیک می کند. زنان مصاحبه شونده به مواردی همچون: لمس بدن زنان در تاکسی، مزاحمت های لفظی، نگاه های خیره شهوانی، تماس های بدنی تعمدی و در موارد خیلی شدید به صورت هایی مانند پیشنهاد برقراری رابطه جنسی، عورت نمایی به ویژه در بین مردان میان سال و پیرمردان اشاره کردند که این نوع از مزاحمت ها هم با تغییر الگویی متفاوت از گذشته رو به رو هستند. در بسیاری از مواقع زنانی که مورد مزاحمت قرار می گیرند، جرات اینکه از حریم شخصی شان دفاع کنند را ندارند و یا به واسطه خجالت و کم رویی چیزی نگفته و در عوض از درون با خود کلنجار می روند و دچار استرس، ترس، ناراحتی و عصبانیت نسبت به خود می شوند و خود را از درون مواخذه می کنند.

«حدود یک سال پیش یه دفعه مثلا حدود ساعت ده دقیقه به هفت اینا صبح زود که کوچه ها زیاد شلوغ نیست داشتم می رفتم واسه مسیر دانشگاه. بعد یه تقریبا پسر بیست و هفت هشت ساله بود این و ایساده بود. بعد یه لحظه منو دید شروع کرد همینطوری به حرف زدن. بعد من همین طوری سر مو انداختم پایین رفتم. بعد این همین طوری دنبال من میومد با چرخ بود. بعد دیدم مثلا ایساده جلوتر از من. من هر چی می میرمو عوض می کردم، دوباره دنبال من میومد. بعد دیدم ایساده اونجا. بعد نمی دونم داشت چیکار می کرد. با خودش دیگه من اینقد ترسیدم کل مسیرو دویدم دیگه هیچ وقتم از اون مسیر نرفتم هیچ وقت. چون صبح خلوت بود دیگه از اونجا نرفتم خیلی ترسیده بودم.» (مصاحبه گروهی شماره ۲)

۲- مضمون اصلی: تاثیر مولفه های بیرونی

باید در نظر داشت که مناطق مختلف شهر از نظر ایجاد مزاحمت و نوع آن با هم متفاوت هستند؛ به این معنی که بیشتر مزاحمت ها در پایین شهر با نوع پوشش زنان شدت گرفته و حتی شکل مزاحمت ها نیز به دلیل ازدحام جمعیت و شلوغی متفاوت هستند- مزاحمت ها از نوع لفظی و کلامی به صورت لمس بدن، تعقیب با پای پیاده، پیشنهاد رابطه جنسی و الفاظ خیلی رکیک تغییر پیدا می کند. مردان مزاحم در مکان های شلوغ و پر تردد راحت تر به رفتارهای مزاحمت آمیز خود دست می زنند، چرا که در شلوغی و همهمه کمتر مشخص می شود که چه کسی این مزاحمت را انجام داده است و فرد خیلی راحت تر از این فرصت استفاده می کند و پس از انجام کارش از فضا دور می شود و در میان جمعیت خود را مخفی می کند. در حالی که در فضاهایی که آنچنان شلوغ نیستند فرد مزاحم نمی تواند در میان جمعیت خود را پنهان کند و امکان مانور زیادی ندارد. از طرف دیگر، در مکان های خیلی خلوت و یا متروکه که از روشنایی خوبی هم برخوردار نباشد، امکان ایجاد مزاحمت وجود دارد و زنان در این اماکن هم احساس امنیت نمی کنند. همچنین ساعات شبانه روز نیز از نظر ایجاد مزاحمت دارای اهمیت است و زنان در ساعات خلوت صبح گاه یا در انتهای شب احساس امنیت کمتری می کنند. در کنار این دو مولفه می توان به تاثیر نوع پوشش نیز اشاره کرد که در وقوع مزاحمت بی تاثیر نیست و عامل موثری محسوب می شود. از این رو و براساس نظریه سبک زندگی روزمره، برخی از سبک های زندگی زنان خطر قربانی شدن را افزایش می دهند مانند حضور بی واهمه در فضاهای شهری، نوع رفتار زنان در اماکن عمومی، نوع پوشش، ساعات رفت و آمد و غیره.

جدول ۲: مضمون اصلی تاثیر مولفه های بیرونی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدها
تاثیر مولفه های بیرونی	تاثیر مکان	شلوغی جمعیت (عدم امکان آشنایی)
		خلوتی (در مکان های خاصی که امکان مساعدت از طرف دیگران کم است)
		فضاهای بی دفاع شهری
	تاثیر زمان	تاریکی فضاهای شهری
		خلوت بودن معابر و کوچه ها
		ازدحام جمعیت
	تاثیر نوع پوشش	پوشش تحریک کننده
		پوشش موجه (عدم اعتراض به دلیل ترس از آبرو)

اگرچه بیشترین مزاحمت در گمنامی اتفاق می افتد، اما زنان مورد مصاحبه در همه محیط ها از جمله محیط دانشگاه، محیط کار و غیره رفتار خود را مدیریت می کردند. دلایل متعددی همچون آشنا بودن افراد در محیط کار و دانشگاه، بسته و محدود بودن محیط کار و دانشگاه، رو به رو شدن و تعامل زیاد افراد در محیط های کاری و دانشگاه، نظارت زیاد در این محیط ها، ترس از دست دادن آبرو در بین همکلاسی ها، دوستان و غیره، وجود نیروی حراست به عنوان مانع در محیط های خاص مثل دانشگاه یا ادارات سبب می شوند مردان حتی با داشتن سابقه مزاحمت یا قصد انجام آن دچار محدودیت شوند و کنترل بیشتری بر رفتار خود اعمال کنند. زنان نیز در محیط های کاری و آموزشی احساس امنیت بیشتری می کنند و در صورت وجود مزاحمت راحت تر می توانند آن را گزارش یا پیگیری کنند و در نتیجه وجود همین نظارت ها کمتر دچار ترس، دلهره و انزوا می شوند- اگرچه بیشتر مشارکت کنندگان نوع رفتار خود را بسیار تاثیرگذار توصیف می کردند و یکی از مولفه هایی می دانستند که در صورت رعایت آن احتمال بروز مزاحمت پایین خواهد آمد. اغلب مشارکت کنندگان بیان کردند که در محیط کار و دانشگاه مزاحمتی نداشته اند، اما در مواردی هم که مزاحمت به صورت شدید بوده از ترس مقصر شناخته شدن، فرد آن را نادیده گرفته و حرفی از مزاحمت ایجاد شده به دلیل نگرانی از اینکه خود مقصر جلوه کند به میان نیاورده اند: «صد درصد، بستگی به فرهنگ اون منطقه داره، آدمایی که اونجا هستند همگی تاثیر می گذاره. چون فرهنگای مناطق مختلف فرق می کنه. حالا از خود شهر بگیر تا خود شهرشم لول بندی (level) داره اینکه کجاش باشیو اینا... نمی تونم مطلقاً بگم که مثلاً بالا شهر همچین چیزی اتفاق نمی افته. نه اینجوری نیستش، ولی خب درصدی که می خواد اتفاق بیافته صد درصد کمتر از اینکه مثلاً جاهای پایین شهره از فرهنگای مختلف هست.» (شرکت کننده شماره ۹)

۲-۲- تاثیر زمان

ایجاد مزاحمت ها در ساعات مشخصی در روز دچار تغییر شده و زنان در این ساعات از احساس امنیت کمتری برخوردار هستند. به عنوان مثال، هنگام ظهر که افراد در منزل در حال استراحت هستند، شب ها به دلیل اینکه اغلب حضور مردان پر رنگ تر است و صبح زود که هنوز تردد و رفت و آمدها شروع نشده است، احتمال وقوع حادثه و ایجاد مزاحمت ها افزایش پیدا می کند. از جمله دلایل آن می توان به خلوت بودن اماکن عمومی، کم تردد بودن، تاریکی فضاهای شهری و غیره و در مقابل آن اماکن عمومی پر جمعیت و شلوغ اشاره کرد که افراد مزاحم از این شرایط استفاده می کنند و کار خود را عملی می نمایند. بنابراین اگرچه در ساعات معینی از شبانه روز این مزاحمت ها افزایش پیدا می کند، اما شلوغی و خلوتی اماکن عمومی هر دو از جهاتی برای زنان تهدید کننده هستند و هیچ یک افزایش امنیت زنان را تضمین نمی کنند. اغلب مصاحبه شوندگان از وسایل رفت و آمد در سطح شهر راضی نبوده، بیان داشته اند که این وسایل مانند مترو، تاکسی، بی آر تی، اتوبوس به علت شلوغی و تردد بالا امنیت خوبی ندارند و همین سبب می شود که مزاحمین به راحتی از این شلوغی و ازدحام جمعیت سوء استفاده کنند و زنان را مورد اذیت و آزار قرار دهند. در ادامه، نقل قول هایی در این زمینه بیان می شود:

«خب مسلماً ساعتایی که مثلاً شبه آدم حس می کنه که داره بهش یه جورایی آسیبی میرسه. نه انگار تو شب

آدم یه جورایی بی پناهه. ولی خب طول روز این طوری نیست یا ساعتایی که مثلا سر ظهره ترسناکه واقعا. برا همین سعی می کنم همون ساعتایی که عموما بازار شلوغه، مسیرا پر رفت و آمدن نه اینی که یه زمانی باشه که جمعیت کمی تو خیابون باشه برم. من مدام اطرافمو نگاه کنم که نکنه کسی بیاد، مدام پشت سر مو نگاه می کنم که کسی دنبالم نباشه یا اینی که همیشه سعی می کنم پل هوایی که می خوام استفاده کنم نگاه می کنم ببینم اگه کسی داخل پل هوایی باشه نمیرم ولی اگه کسی نباشه استفاده می کنم، چون پیش اومده که تو پل هوایی خیلی اتفاقات افتاده.» (شرکت کننده شماره ۵)

۲-۳- تاثیر نوع پوشش

اغلب مصاحبه شوندگان مولفه پوشش را در بروز و شدت مزاحمت بسیار تاثیر گذار دانسته و به نوعی معرفی کننده شخصیت زنان در جامعه معرفی کرده اند و معتقدند زنانی که پوشش نامناسب یا تحریک کننده داشته باشند، بیشتر دچار مزاحمت می شوند. به عبارت دیگر، در جامعه ایران نوع پوشش به مثابه نمادی برای مردان تلقی می شود که اگر زنی از پوشش غیر موجه استفاده کند یعنی خواستار برقراری رابطه است و مردان به این وسیله درصدد ایجاد رابطه بر می آیند و در صورت عدم پذیرش زنان، مزاحمت ایجاد خواهند کرد. از طرفی برخی از زنان نوع پوشش را مولفه ای تاثیرگذار نمی دانند و معتقدند که مردان مزاحم به این مسئله توجهی ندارند و تنها خواهان ایجاد مزاحمت برای زنان هستند:

«من نمیگم کامل پوشیده باشن. ولی خب خودمونم زنیم دیگه. بعضی وقتا واقعا بعضی تپیا اصن قابل قبول نیست. یعنی حتی مثلا آدم تو کشورای خارجم میره مبینه که خب حجاب ندارن ولی حجابشون اونقد قابل توجه نیست که همه برگردن نگاش کنن. زنای ما اکثرنشون بدن نما لباس می پوشن یعنی خودنمایی خیلی می خوان بکنن.» (شرکت کننده شماره ۳)

۳- مضمون اصلی: احساس ناامنی

مزاحمت های جنسی اثرات مخرب بسیاری را در پی دارند که از جمله آن ها می توان به احساس ناخوشی، احساس حقارت، خشم، از دست دادن اعتماد به نفس، کاهش کارایی و رضایت و رنج روانی اشاره کرد. این اثرات موجب احساس ناامنی بسیاری در زنان می شود. برخی از این زنان که مورد آزار قرار گرفته اند مجبور به ترک محل کار یا زندگی خود می شوند و یا از رفتن مجدد به این مکان ها خودداری می کنند؛ به این معنی که این زنان قربانی هستند که مجبور به تغییر شرایط خود می شوند و خود را محدود می کنند نه فرد متجاوز و خاطی. همچنین باید در نظر داشت که این نوع از رفتارها در سطح جامعه موجب بی اعتمادی زنان می شود. بر این اساس و با توجه به نظریه فمینیستی، این نوع از مزاحمت ها که مصادیق بارز خشونت علیه زنان هستند موجب کنترل و اعمال سلطه بر رفتار زنان می شوند و حضور موثر زنان را در جامعه تحت تاثیر خود قرار می دهند.

جدول ۳: مضمون اصلی احساس ناامنی

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدها
احساس ناامنی	بی اعتمادی	ترس از برچسب خوردن و بی آبرویی
		اضطراب و شوکه شدن
		انزوا و افسردگی
		نگرش منفی نسبت به جنس مخالف
		بدبینی و بی اعتمادی به جامعه
	تصویر منفی از خود	احساس گناه
		خود سرزنش
		نفرت از زنانگی

۳-۱- بی اعتمادی

ایجاد مزاحمت پیامدهای مخرب و تاثیرگذاری بر روی جسم و روان زنان دارد و اغلب روح و روان زنان را تا مدت ها تحت تاثیر خود قرار می دهد و باعث می شود که در انجام امور روزمره خود دچار اختلال شوند، حتی تا مدت ها نتوانند از پس کارهای معمولی زندگی خود برآیند، خانه نشینی و انزوا را بر رفتن به درون اجتماع ترجیح دهند تا مبادا مجددا دچار تعرض و آزار شوند و از ترس وقوع حادثه بدتر خود را ایزوله می کنند. بسیاری از زنان شوکه و دچار رعب و وحشت می شوند و کاری در همان لحظه از آن ها بر نمی آید. به همین دلیل پس از مدتی که به خود می آیند، دائما خود را به دلیل عدم انجام عکس العمل درست و به موقع یا حتی نوع پوشش و رفتارشان سرزنش می کنند و دچار تنش می شوند. به جز یکی دو مورد از زنان مورد مصاحبه که مزاحمت ها از نوع شدید نبوده و تغییری در شرایط زندگی شان ایجاد نکرده بود، در بقیه موارد احساس ترس، یاس، افسردگی و غیره قابل مشاهده بود. گفتنی است که با افزایش سن، به تدریج وجود مزاحمت ها در جامعه برای زنان پذیرفته شده است و به نوعی با آن کنار می آیند و سعی می کنند که نسبت به موارد معمولی مزاحمت ها توجهی نشان ندهند:

«یه بار دبیرستانی بودم داشتم برمی گشتم خونه. تو کوچه یه پسر افتاد دنبالم و حرفای خیلی بدی زد. این خیلی تاثیر داشت رو من. به طوری که یک ماه می ترسیدم از این خیابون رد بشم. چون از نظر فکری دچار واقعا تجاوز فکری شده بودم. من در خونه فقط گریه می کردم و حالم خیلی بد بود.» (شرکت کننده شماره ۱۰)

۳-۲- تصویر منفی از خود

از آنجا که افراد در جامعه و از طریق ارتباط با دیگر انسان ها جامعه پذیر می شوند و قدرت ابراز خود و فرصت شکوفایی و کشف استعدادهایشان فراهم می آید، زنان نیز به اندازه مردان حق استفاده سالم همراه با آسودگی خاطر از فضاهای شهری را دارند. زنان دنیای امروز دیگر مانند گذشته خانه نشین نیستند و حوزه

فعاليت شان به درون جامعه نيز گسترده شده است. از طرف ديگر، پيچيده تر شدن زندگي و مشكلات اقتصادي، حضور دوشادوش زنان با مردان را مي طلبد. بنا بر اين يكي از عوامل تاثيرگذار در ذهن زنان نسبت به زنانگي و الگوهاي پيشرفت زنانه يا مردانه، بر پايه فرآيند جامعه پذيري تعريف مي شود و خود تحت تاثير چگونگي تربيت فرد در درون خانواده است. بر اين اساس، تاثير اين مزاحمت ها را بر درك زنان نسبت به زنانگي شان مورد سوال قرار داديم.

بر اساس صحبت هاي مشاركت كنندگان، پيامدها متناسب با نگاه زنان متفاوت بود است؛ به اين معنا كه اگر خودشان را مقصر مي دانستند، دچار احساس گناه و اعتماد به نفس پايين و غيره مي شدند؛ ولي اگر مردان را مقصر مي دانستند، تاثير چنداني در روحيه آن ها نگذاشته بود. در برخي موارد هم زنان به دليل نگاه ابزاري و شيء گونه در جامعه از جانب مردان، از اينكه زن هستند و مورد ظلم، نابرابري و تبعيض واقع شده اند احساس ناراحتي كرده اند. با آن كه در مواقع وقوع مزاحمت اغلب زنان خود را به علت نوع پوشش، بيرون بودن در زمان نامناسب، رفتن به اماكن نا آشنا و غريبه و غيره سرزنش كرده بودند و به دليل عصبانيت، نا اميدي، ياس و غيره تقصير را به گردن خود مي انداختند، اما به طور كلي مشكل را در زن بودن خود نميديدند:

«بعضي موقع ها ... يعني اون لحظه احساس مي كنم كه مثلا زن براي اين اومده كه اين لذت بيرن. حتما بعضيا اينجوري به زن نگاه مي كنن فقط براي لذت شون. خب، بعد حالا من خودم اون لحظه مي مونم كه حالا چرا بعضيا اجازه ميدن كه بعضيا از شون سو استفاده كنن. چون اگه يه متلك مي شوم اين حس بهم دست ميده كه مثلا فقط ميخواد با من يه حالي بكنه و بره. خب بعضي موقع ها ميگم زنم خيلي اين وسط ضعيفه، مظلوم واقع شده و اين حس كه كاش زن نبودم برام به وجود مياد.» (شركت كننده شماره ۶)

۴- مضمون اصلي: نحوه مواجهه

از آنجا كه حرف زدن از مزاحمت هاي جنسي و عملي كردن مخالفت با آن در جامعه به دو نوع فعالانه و منفعلانه تقسيم مي شود، اغلب زنان از ترس برچسب خوردن و انگ زني هاي جامعه، ترس از وقوع حادثه غير قابل جبران و غيره ترجيح مي دهند كه رفتاري منفعلانه داشته باشند. به عنوان مثال، با وانمود كردن به نديدن و به راه خود ادامه دادن، فرار، بي توجهي و تغيير مسير و غيره سعي در مقابله با مزاحمت ها دارند. اما در كنار اين راهكارها از اقدامات پيشگيرانه اي نيز به صورت فعالانه براي مقابله با مزاحمت ها استفاده مي كنند؛ از جمله مي توان به استفاده از پوشش و آرايش مناسب، معقول رفتار كردن در جامعه، برنامه ريزي براي انجام كارها در ساعات مناسب روز، تردد نكردن در مكان هاي نا امن و غير آشنا، وانمود كردن به رسيدن كمك، تماس با پليس. به علاوه، برخي راه حل ها نيز مربوط به زنان نيست و تنها در موارد غير قابل تحمل و بسيار شديد ايجاد مزاحمت مانند لمس بدن، استفاده از الفاظ ركيك جنسي و غيره از خود عكس العمل نشان مي دهند و سكوت را مي شكند يا درصدد پيدا كردن راه حلي براي آن بر مي آيند.

جدول ۴: مضمون اصلی نحوه مواجهه

مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدها
نحوه مواجهه	واکنش فعالانه	داد و فریاد
		تقاضای کمک
		زنگ زدن به خانواده یا نیروی انتظامی
		مقابله فیزیکی
	واکنش منفعلانه	عدم عکس العمل
		تظاهر به نفهمیدن
		سکوت
		تغییر مسیر

۴-۱- واکنش فعالانه

یکی از مولفه های تاثیرگذار در درک از محیط اطراف هر فرد به تجربه زیسته فرد بر می گردد. براین اساس می توان بیان داشت که زنان و مردان تجربه زیسته متفاوتی را به واسطه نوع جنسیت شان که خود تحت تاثیر فرهنگ است از سر می گذرانند. از طرف دیگر، زنان با وجود همجنس بودن، به دلیل بودن از طبقه، نژاد و قومیت متفاوت، تجارب متفاوتی دارند که خود موجب بروز عکس العمل های مختلفی در آن ها می شود. برای مثال، زنانی هستند که در برخورد با مزاحمت های جنسی به صورت فعالانه عمل می کنند و پاسخ فرد متجاوز را می دهند:

"بسیار، لمس بدن تو اتوبوس توی تهران، به مزاحمت لفظی دیگه همه عادت دارند. توی قم یکی اومد. حتی چادرم پاره شد تا این حد زیاد بود و دستم زخم شده بود. منو می کشوند با خودش بیره. مال خیلی سال پیش و دیگه دعوا مون شد با همدیگه. من زدمش که فرار کنم از دستش. تا این حد ول نمی کرد. من زدمش. خورد زمین. من تا سر کوچه رفتم. هنوز نتونسته بود بلند شه. نمی دونم که بلایی سرش اومده یا نه؟! چونکه موتورشم پرت کردم روش. فک کنم پاش شکست، فقط دویدم در رفتم." (مصاحبه گروهی شماره ۱).

۴-۲- واکنش منفعلانه

برخی از زنان در هنگام مواجهه با مزاحمت های جنسی به صورت منفعلانه رفتار می کنند که خود می تواند دلایل متفاوتی از جمله ترس از بی آبرویی، ترس از وقوع حادثه ای غیر قابل جبران، ترس از برچسب خوردن و غیره داشته باشد:

"یه بار دیگه ام اتفاقی شد. دوباره سوار ماشین شدم. دوباره مثلا همینجوری هی سر بحثو باز می کنه که.."

این دفعه دیگه هیچی نگفتم. فقط به حرفش گوش دادم و هر چی گفت هیچی سکوت کردم. دیگه پیاده شدم. او مدم.. هیچوقت راجع به اینکه چه کار کنیم فک نکردیم. شاید فقط در حد همین اعصاب خوردیو قصه تعریف کردیم. هیشکی راجع به راهکار فکری نکرده. خب خیلیا میگن بحث نکن. به روی خودت نیار همین تو همه مشترکه. ولی این راهکار که نیست. این از سر اجباره که تو ترجیح میدی هیچی نگوی و خودتو اذیت نکنی و بری.» (شرکت کننده شماره ۱)

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر نشان می دهد که برخی از فضاهای شهری از جمله مکان های کم تردد و خلوت، فضاهایی که به صورت نیمه ساخته و یا متروک در شهر هستند، احساس عدم امنیت را در زنان تشدید می کنند. به علاوه، ساعاتی از رفت و آمد که این مکان ها دارای حجم کمتری از افراد هستند و یا در زمان های خلوتی از شبانه روز مانند ظهر هنگام، شب ها یا صبح زود که تردد افراد کمتر است یا فقط مردان حضور دارند هراس را در وجود زنان افزایش می دهند. همچنین همه زنان دارای تجربه یکسانی از این نظر نیستند و برای بسیاری از زنان مزاحمت های لفظی، نگاه های خیره شهوانی، بوق زدن اتومبیل ها و غیره به صورت روزانه وجود داشته و در مواردی نیز زنان شاهد تعقیب با پای پیاده، تلاش برای ربودن و غیره بوده اند. در این تحقیق، زنان یا دوستان و نزدیکان آن ها شاهد عورت نمایی و ارضا در ملا عام توسط مردان میان سال و مسن بوده اند و این مسئله به وفور توسط مصاحبه شوندگان بیان شده است. همچنین زنان به مولفه پوشش به عنوان عاملی محرک جهت مزاحمت مردان اشاره کرده اند و اظهار داشته اند که مردان به زنان دارای پوشش نامناسب به نوع دیگری نگاه می کنند و این خود سبب ایجاد مزاحمت می شود. اگرچه در مواردی نیز مولفه پوشش زیر سوال می رود، چرا که زنان دارای پوشش کامل نیز از مزاحمت ها در امان نبوده اند.

به علاوه، در سن مزاحمان خیابانی تغییر ایجاد شده است؛ به طوری که از رده سنی پسران و مردان جوان به مردان میان سال و پیر مردان نیز گسترش پیدا کرده است و شاهد بروز مزاحمت ها برای همه زنان در تمام رده های سنی هستیم. مزاحمت های صورت گرفته برای زنان در سنین جوانی ایجاد تنش و ناراحتی می کنند، اما بسیاری از زنان در جامعه ایران به دلیل دائمی بودن موضوع مزاحمت به تدریج با آن خو گرفته و آن را به عنوان بخشی از زندگی در جامعه پذیرفته اند، چرا که معتقدند این مسئله قسمتی از فرهنگ مردسالار موجود است که نیاز به فرهنگ سازی و راه حل های عمیق و ریشه ای دارد و نه راهکارهای مقطعی و غیر سازنده. اغلب زنان با افزایش سن از دردناک بودن این مسئله برایشان کاسته می شود و می پذیرند که دیگر جنگیدن برای حل آن به تنهایی فایده ای ندارد. بنابراین کمتر ذهن خود را معطوف این موضوع می کنند و در صورت وقوع مزاحمت با بی اعتنایی از کنار آن رد می شوند. به علاوه، این مزاحمت ها تغییری بر روی درک زنان نسبت به زنانگی و زن بودنشان ایجاد نکرده و کمتر شاهد ناراحتی از زن بودن در میان مصاحبه شوندگان بودیم و بیشتر زنان این مزاحمت ها را ناشی از ضعف شخصیتی و اخلاقی مردان و نه ضعیف بودن و ناتوانی زنان می دانستند.

زمانی که زنان وارد حوزه عمومی هم می شوند به دلیل عدم حمایت های قانونی همیشه در ترس و وحشت

به سر می برند و زندگی شان دچار تنش همیشگی خواهد بود و در صورت وجود این نوع از مزاحمت ها زنان با نادیده گرفتن مسئله آن را حل نشده باقی می گذارند. کشور ما نیز از این قاعده مستثنی نیست و این نوع از مزاحمت ها چنان با زندگی روزانه زنان در هم تنیده شده است که بسیاری از زنان آن را جزئی لاینفک از زندگی تلقی می کنند و حتی با آن خو گرفته اند. بنابراین باید برای حل این مشکل راه حل های ریشه ای، کارساز و پایدار در نظر گرفت که این خود مستلزم فرهنگ سازی در جامعه و درون خانواده، همچنین تصویب و اجرای قوانین توسط دولت و نیروهای حاکم بر جامعه می باشد.

بررسی مطالعات خارجی و داخلی انجام شده در این زمینه نشان می دهد که مزاحمت های خیابانی برای زنان مورد آزار قرار گرفته پیامدهای بسیاری را در بر دارد. به عنوان مثال می توان به اضطراب، افسردگی، ترس از جنس مخالف و دلهره جهت حضور در جامعه، بی خوابی، خود شیء پنداری زنان و غیره اشاره کرد. همچنین بسیاری از زنان در هنگام استفاده از وسایل حمل و نقل عمومی دچار مزاحمت می شوند، چرا که فرد مزاحم خود را در میان جمعیت پنهان و از این شلوغی سوء استفاده می کند. از این رو، زنان به دلیل این تجارب تلخ در هنگام استفاده از وسایل نقلیه عمومی دچار اضطراب و ترس می شوند و این خود بر حضور مفید آن ها در جامعه تاثیرات منفی بسیاری دارد. به علاوه، برخی از نقاط شهری و یا ساعات رفت و آمد نیز در وقوع مزاحمت ها تاثیرگذار هستند.

براساس نظر فمینیست ها، وجود جایگاه فرودست زنان و نظام سلطه و کنترل فرهنگ مردسالارانه است که موجب آزار و مزاحمت زنان و بروز این نوع از خشونت ها می شود. بعلاوه فمینیست ها معتقدند که جامعه مردسالار نه تنها برای این مسئله راه حل مناسبی ارائه نمی دهد، بلکه زنان مورد آزار قرار گرفته را نشانه می رود و بر نوع پوشش و رفتار و یا ساعات و محل رفت و آمد زنان دست گذاشته و زنان را به عنوان عاملان تحریک مردان در نظر می گیرد- فمینیست ها وجود مزاحمت های خیابانی را به مردسالاری گسترده در بطن جامعه نسبت می دهند (ریاحی و خاچکی، ۱۳۹۵: ۷۵). همچنین در نظریه کلیشه ها باز شاهد این هستیم که زنان را مقصر وقوع مزاحمت ها می دانند. براساس این نظریه، کلیشه های از پیش تعریف شده ای در مورد حوزه عمومی و خصوصی وجود دارد که زمانی که زنان از قلمرو خصوصی که برای آن ها تعریف شده است پا را فراتر نهاده و وارد قلمرو عمومی و جامعه شوند، در واقع شرایط را برای وقوع مزاحمت ایجاد می کنند (صفاریان و همکاران، ۱۳۹۵: ۲۲۸). نظریه سبک زندگی روزمره نیز بر این نکته تاکید دارد که نوع فعالیت های فرد قربانی دارای اهمیت بیشتری نسبت به فرد مجرم هستند. از این رو، زنانی که در ساعات خلوت رفت و آمد می کنند یا از نوع پوشش مناسب جامعه برخوردار نیستند و یا رفتارهای موجهی ندارند، بیشتر مورد مزاحمت قرار می گیرند (صادقی فسائی و همکاران، ۱۳۹۲).

پیشنهادها

ناهنجاری های موجود در جامعه تنها معلول یک علت نیست و دلایل متفاوتی برای رخ دادن آن ها وجود دارد. از این رو پرداختن به تک تک عوامل دخیل موجود و ارائه راهکارهای مفید و سازنده است که می تواند

در رفع آن ها تاثیرگذار باشد و در صورت عدم پرداختن به مشکلات اجتماع باید منتظر فروپاشی و اضمحلال جامعه در گذر زمان بود. از این رو، برای حل معضل مزاحمت های خیابانی جنسی که روح و روان زنان را به خطر می اندازد باید درصدد یافتن راهکارهای فردی، خانوادگی، اجتماعی و غیره در کنار نقش دولت و سیاست گذاری های کارآمد، نقش نهادهای دینی، فرهنگی و آموزشی، هنرمندان و رسانه ها، مدارس و غیره بود. برخی پیشنهادات عبارت اند از:

- ارتقای مسئولیت و نظارت اجتماعی شهروندان تا در صورت مشاهده مزاحمت های مردان علیه زنان، قاطعانه و مسئولانه برخورد نمایند؛
- انجام اقدامات لازم توسط شهرداری برای کاهش فضاهای بی دفاع شهری مانند نصب روشنایی کافی در معابر تاریک؛
- آموزش مهارت های جرات ورزی به زنان برای مقابله با مزاحمت های مردان؛
- گسترش خدمات مشاوره تلفنی رایگان و اطلاع رسانی در این زمینه تا در صورت نیاز تماس بگیرند و عوارض روحی و روانی این مزاحمت ها کاهش یابد؛
- استفاده از پلیس مخفی برای برخورد با مزاحمت های مردان علیه زنان و اطلاع رسانی در این زمینه؛
- جریمه خودروهایی که برای زنان مزاحمت ایجاد می کنند و برخورد قاطع با متخلفان.

منابع

- اکبری، حسین و میر محمدتبار، احمد. (۱۳۹۶). «احساس ناامنی زنان در فضاهای شهری در شهر مشهد». مجله جامعه شناسی ایران. دوره ۱۸، شماره ۱، صص ۷۱-۸۲.
- جهانی دولت آباد، اسماعیل. (۱۳۹۸). «واکاوی پدیده مزاحمت های خیابانی فیزیکی با رویکرد مردم نگاری». فصلنامه پژوهش های راهبردی مسائل اجتماعی ایران. شماره ۲.
- ذکایی، محمد سعید. (۱۳۹۳). جوان، شهر و زندگی روزمره. تهران: انتشارات تیسرا
- ریاحی، محمد اسماعیل و لطفی خاچکی، طاهره. (۱۳۹۵). «تحلیل اجتماعی عوامل موثر بر میزان مورد مزاحمت خیابانی قرار گرفتن زنان و دختران (مطالعه موردی: دانشجویان دختر دانشگاه مازندران)». پژوهش های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی. سال ۵. شماره ۲.
- سقایی، محسن، فتاح، فاطمه و پاک نژاد، میترا. (۱۳۹۶). «تحلیلی بر تاثیر فضاهای شهری بر امنیت اجتماعی زنان (مطالعه موردی: شاهین شهر)». فصلنامه پژوهش های مکانی-فضایی. شماره ۵.
- صادقی فسائی، سهیلا؛ آهنگر سله بنی، اعظم؛ دانش، پروانه و قاضی نژاد، مریم. (۱۳۹۲). «درک و تصور زنان از قربانی شدن (مطالعه کیفی در شهر تهران)». فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران. دوره ۲، شماره ۳.
- صفاریان، محسن؛ مردای، گلمراد و نریمانی، مریم. (۱۳۹۵). «بررسی عوامل جامعه شناختی موثر بر میزان مزاحمت های خیابانی (مورد مطالعه: شهر کرمانشاه)». فصلنامه علمی-پژوهشی زن و جامعه. سال ۷، شماره ۱.
- گلی، علی. (۱۳۹۰). «زنان و امنیت در فضاهای عمومی شیراز (مطالعه موردی: پارک آزادی شیراز)». جامعه شناسی تاریخی. دوره ۳، شماره ۲.
- محمدی، جمال؛ جهانگیری، امید و پاکدامن، یوسف. (۱۳۹۵). «تجربه احساس ناامنی زنان در فضاهای شهری». مطالعات فرهنگ-ارتباطات. سال ۱۷، شماره ۳۳.
- هاشمیان فر، علی؛ حقیقتیان، منصور و گلستان، زهرا. (۱۳۹۳). «بررسی عوامل اجتماعی موثر بر پدیده مزاحمت جنسی زنان در شهر اصفهان». فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد شوشتر. سال ۸، شماره ۲.
- DelGreco, M. & Christensen, J. (2019). "Effects of Street Harassment on Anxiety, Depression, and Sleep Quality of College Women". Sex Roles, No 82, 473-481.
- Sanchez-Diaz L. (2018). "Street harassment perception and it relations with self-objectification of women". Inter disciplina Journal, No 17, Volume 7.
- Rosenbaum, S. M. & L. Edwards, K. & Bnayak, M. & Regmi Adhikary, J. & Contreras Ramirez, G. (2020). "Street harassment is marketplace discrimination: The impact of street harassment on young female consumers' marketplace experiences". Journal of Retailing and Consumer Services, Volume 57.